

PAPER DETAILS

TITLE: KARADENİZ BÖLGESİNİN TÜRKİYE TURİZMİNDEKİ YERİ

AUTHORS: Nuran TASLIGİL

PAGES: 159-166

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1071650>

KARADENİZ BÖLGESİNİN TÜRKİYE TURİZMİNDEKİ YERİ

The Importance of Black Sea Reigon on Tourism of Turkey

Dr.Nuran TAŞLIGİL

MÜ AEF, Coğrafya Bölümü, Öğretim Görevlisi

ABSTRACT: From the beginning of 1980's tourism in Turkey is developing rapidly especially in Mediterranean region and also in Aegean and Marmara region in contrast to these regions, Black sea region couldn't develop enough, because this region is not the proper place for the shore tourism based on sea-sun-sand. Now, the number of bed is not enough, the number of nights spent is very few and also according to the average of Turkey, the average length of stay is only a little. Nevertheless, geographic characteristics of the region are proper for the Green Tourism-popular tourism nowadays. The tourism of the region can only be developed by the studies in this field.

1-GİRİŞ

2.Dünya Savaşı'ndan bu yana turizmin dünyada ekonomik ve toplumsal açıdan kazandığı önem her geçen yıl artmış ve bu alanda Türkiye özellikle 1983 yılından beri çok hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak bu gelişme Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinin kıyılarında haziran, temmuz, ağustos aylarında gerçekleşmiş; aşırı talep ve yoğunlaşma sonucu bu kıyıların dengesi bozulmuş; kalabalık, gürültü, su, çöp gibi ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bölgeler arası gelirin eşit dağılımına etkisi ve ülke ekonomisine getireceği canlılıklar düşünülerek turizmi bütün bir yıla ve yurdun diğer bölgelerine yaymak planlanmıştır. Ülkemizde başlangıcından beri kıyı turizmi geliştiğinden yatak kapasitesi artırılarak Karadeniz Bölgesinde de yaz turizmi geliştirilmeye çalışılmıştır. Oysa bu bölge deniz sezonunun kısa, yaz mevsiminin yağışlı, denizin dalgalı ve tehlikeli oluşunun yanında; dalgı uzunluğunun kısa, fakat yüksekliğinin fazla oluşuyla sörf gibi deniz sporlarına, hakim yaz rüzgarlarına kapalı koy ve limanların az olması nedeniyle de yatçılığa elverişli değildir. Bu yüzden Batı Karadeniz bölümünde Amasra, İnebolu, Abana, Akçakoca gibi birkaç merkezin dışında Karadeniz bölgesinde kıyı turizmi gelişmemiştir.

Bu makalede Karadeniz Bölgesinin turizm açısından potansiyeli ve bugün Türkiye Turizmindeki yeri üzerinde durulacak, gelecekte turizmde alınması gereken tedbirler konusuna açıklık getirilecektir.

II-BÖLGENİN POTANSİYELİ

Bölge, doğuda Gürcistan sınırından batıda aşağı Sakarya ovasının doğu kenarına kadar Karadeniz kıyısı boyunca, uzanır. Genişliği doğuda 100km'nin altına düşer, ortada 200 km'yi aşar, batıda ise 150 km kadardır.

141.000 km'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin alan bakımından 3.büyük bölgesidir. Rize, Artvin, Trabzon, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Sinop, Bartın, Kastamonu, Zonguldak, Bolu illerinin tamamı, Tokat ilinin tamamına yakını, Çorum ve Çankırı illerinin yarısından fazlası bu bölge içinde kalır.

Çağımız insanı her gün biraz daha bozulan şehirlerde yaşamakta ve yaşamını olumsuz yönde etkileyen bu çevreden kısa sürelerle uzaklaşmaktadır. Dinlenmek için önce yaz mevsiminde kıyılara giden insanlar dağlık yörelere de yönelmeye başlamışlardır. "Dinlenme ve tatil geçirme amaçlı bu yer değiştirme olayı zamanla doğa araştırmaları, geziler, yürüme, tirmanma, kış sporları gibi sportif amaçlı hareketleri de bünyesine alarak günümüz dünyasında yaygın olarak yapılan dağ turizmi ve dağ sporlarının gelişmesine neden olmuştur[1]. Karadeniz bölgesinin turizm potansiyeli açısından dağlar ilk sırayı alır. Doğu Karadeniz bölümünde Melet suyunun doğusunda Kaçkarlarda 4000 m'ye yaklaşan Rize, Trabzon, Giresun dağları yükselir. Doğu Karadeniz'in bu yöresi dağ sporları ve iklimizmin açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Batı Karadeniz bölümünde İsfendiyar ve Köroğlu Dağları arasında Ilgaz Dağlarının dorukları 2500 m'yi aşar. (Çatal Ilgaz 2546 m., Hacet Ilgaz 2587 m.) Devrez ırmağı, Gerede, Göynük oluğunun güneyinde yaklaşık 400 km. uzunluğu sahip Köroğlu Dağlarının da yüksekliği 2000 m.'nin (Köroğlu Tepesi 2378 m.) üzerine çıkar. Adı geçen dağlar uzun ve etkili bir kar yağışı nedeniyle kış sporları ve kış turizmine elverişlidir. Bolu-Kartalkaya, Kastamonu-İlgaz Dağı ve Rize-Kaçkar Dağında kayak merkezi kurulmuş olmasına rağmen, kapasitesinin çok azı kullanılmaktadır. Özellikle dış turizme yönelik birçok yeni kayak merkezi kurulabilir. Bu dağların daha yüksek kesimleri dağcılık sporuna elverişli olup, yeterli tanıtımı yapılmamıştır. Bu alanda çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Karadeniz Dağlarında yüzyıllardır ülke düzeyinde de yaygın ve geleneksel olarak sürdürülen yaylacılık faaliyetleri görülür. Doğu Karadeniz bölümünde batıdan (2000 m.) doğuya doğru (2300 m.) yükselen orman üst sınırının yukarısında kubbemsi tepelerle aralanmış düzlükler yazın şenlenen yaylalar sahasıdır. Haziran başından itibaren yalı ve dağ ormanları şeridinde oturan halk çok kere hayvanlarıyla birlikte geçici iskan yerlerine intikal eder. Bunların bir bölümü sayfiye yaylalarıdır[2]. Köroğlu dağları da yaylacılık faaliyetlerine sahne olan bir yöredir. Turizmin çeşitlendirilmesi (1) ye

yaygınlaştırılmasına ilk olarak Karadeniz Bölgesinde başlanmıştır. Bu amaçla Karadeniz Bölgesinde turizm potansiyeli yüksek olan yaylalardan Doğu Karadeniz bölümünde bulunan 20 tanesi turizm merkezi ilan edilmiş ve bunların 11 tanesinin 1/25.000 ölçekli imar planı yapılmıştır. Turizm merkezi ilan edilen yaylalar Sinop (Güzelfındık, Bozarımut, Kurugöl, Akgöl), Ordu (Çambaşı, Perşembe, Argın), Giresun (Bektaş, Kümbet, Yavuzkema), Trabzon (Erikbeli, Karadağ, Uzungöl, Şolma, Pazarcık), Rize (Ayder, Anzer), Artvin (Kafkasör, Kaçkar), Gümüşhane (Zigana), Bayburt (Kop Dağı) illerinin sınırları içinde bulunmaktadır[3]. Ege ve Akdeniz kıyılarında olduğu gibi betonlaşmaya izin verilmeden, uluslararası turizm talebine yönlendiren çevre faktörü gözönünde bulundurularak yaylaların turizme açılması gerekmektedir. Yaylaların bir kısmında (Kadırga, Kafkasör vb. gibi) belirli tarihlerde düzenlenen geleneksel şenliklerin ülke dışında tanıtılması önemli bir dış turizm potansiyeli yaratacaktır.

Av turizmi yeni önem kazanan turizm türlerinden biridir. Gelir düzeyi ve harcama eğilimi yüksek olan turist gruplarını yöreye çekebilmek için av turizmi geliştirilebilir. Av turizmi Akdeniz Bölgesinde olduğu gibi belirli yaban hayvanlarını avlamak (yaban keçisi gibi) veya bölgenin akarsu ve göllerinde sportif balık avcılığı şeklinde geliştirilebilir. Orman bakanlığı yakın yıllarda Artvin ve Rize-Kaçkar'da ayı ve yaban keçisi için av turizmi uygulamaları başlatmıştır. Ancak bunun da yeterince tanıtımı yapılamamıştır[4].

Sağlıklı bir iklimde bulunma, dinlenme (Klimatherapie) halk sağlığının korunması için önemlidir. Özellikle Avrupa'nın bazı ülkeleriyle Kuzey Amerika'da yaygın olan klimatherapie kürlerine Karadeniz Bölgesinin orta yükseklikteki orman sahaları (Bolu, Ilgaz v.b.) çok elverişlidir.

Bütün bu sayılanların dışında Karadeniz Dağları buzul gölleri, çağlayanları, dereleri, pınarları ve florasıyla gerçekten görülmeye değer bir tabiat harikası görünümündedirler. İşte ülkemizdeki bu gibi olağanüstü özelliklere sahip tabiat ve kültür varlıklarının gelecek nesillere olduğu gibi bırakılması için Milli Parklar Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğünce Milli Park, Tabiat Koruma Alanı ve Tabiat Anıtları tesis edilmekte. Milli parklar, Tabiat Parkları ve Orman İçi Dinlenme Yerlerinden yılda yaklaşık 15 milyondan fazla insan yararlanmaktadır[5]. Karadeniz Bölgesinin sınırları içinde 4 milli park bulunur. Bunları: Yedi Göller (Zonguldak), Ilgaz Dağı (Kastamonu), Maçka Altındere vadisi (Trabzon), Kaçkar Dağları (Rize) dir. Ayrıca 6 adet tabiat parkı (Çatak-Çorum, Abant Gölü-Bolu, Uzungöl-Trabzon, Karagöl-Artvin, Borçka, Sarıkum-Sinop, Karagöl-Artvin -Şavşat) ile 8 Tabiatı Koruma alanı (Hacıosman Ormanı-Samsun, Sarıkum-Sinop, Kavaklı-Zonguldak, Çiftdere-Zonguldak, Kökez-Bolu,

Kalefindiği-Bolu) ve bir Tabiat Anıtı (Samandıra Selalesi-Bolu) bulunur. Bunlara ilave olarak yüksek kaynak ve ziyaretçi potansiyeli bulunan piknik, çadırli ve karavanlı kamp ile sabit geceleme tesislerine sahip 3 adet A Tipi Orman İçi Dinlenme yeri (Borabay Gölü-Amasya, Aklıman ve İdemli-Sinop) günü birlik kullanma tesislerine sahip 25 tane B tipi [Zonguldak(4), Trabzon(5), Tokat (2), Samsun (2), Rize (2), Artvin(1), İlleri sınırları içinde] ve mahalli ihtiyaçları karşılamak üzere Türkiye'deki toplam sayısı 241 olan C Tipi Orman İçi Dinlenme Yerleri'nin 75 tanesi Karadeniz Bölgesinde tesis edilmiş bulunmaktadır. Bunlardan bazıları (Kafkasör, Söğütlü Efkâr, Karagöl, Çamlık, Isırlık, Ayder, Çam Burnu, Kaldırım Yayla) orman içi dinlenme tesisleri, otel (Ilgaz Dağı), bungalov (Altındere Vadisi, Yedigöller) gibi konaklama tesisleri inşa edilmiş olup, yabancılar için konaklama problemi bulunmamaktadır. Sıkı denetim altında bulunan bu gibi yerler doğal güzelliklerini olduğu gibi korumaktadırlar. Son yıllarda paket turlar yerine insanların kendi arzu ve isteklerine göre gelişen ferdi turizm için Karadeniz Bölgesi önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Karadeniz Bölgesi Ege ve Marmara bölgesi kadar şifalı sular bakımından zengin değildir. Buna karşılık mevcut kaynakların büyük bir bölümü akım değerleri, fiziksel ve kimyasal bileşimleri v.b. gibi özellikleri gözönüne alınarak yapılan bir çalışmada Türkiye'de birinci, ikinci, üçüncü derecede önemli ve öncelikli termal kaynaklar içinde bulunmaktadır. İnsan sağlığı açısından bu suların önemi düşünüldüğünde hem iç turizm hem de dış turizm açısından mevcut kaynakların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bugün bilinen kaplıcalardan Terziköy (Amasya), Büyük Kaplıca (Bolu), Ayder (Rize), Ladik (Samsun) kaplıcaları birinci derece, Yeniçağ (Bolu), Havza (Samsun), Aşağı Çayır (Zonguldak), ikinci derece; Mudurnu (Bolu), Fatsa (Ordu), üçüncü derecede önemli kaplıcalardır. Derdin (Bolu), Andon (Rize) içmeleri de birinci derecede öncelikli içme kaynaklarıdır. Maden sularında bulunan radyoaktivite, bu suların değerini artırır. Gençlik suyu olarak nitelendirilen bu özelliğe Ladik, Ayder, Aşağı Çayır termal kaynaklarında rastlanır. Ayrıca Hacıyakup, Kocababan, Sarıot, Armutlu (Bolu), Hamamözü, Gözlek (Amasya) termal kaynakları da Karadeniz Bölgesi içinde bulunur. Bu kaynaklardan Bolu Büyük Kaplıca'da fizik tedavi merkezi, Ayder Kaplıcasında vasıflı konaklama tesisleri bulunmaktadır. Geri kalanların çoğunda kalitesiz, hatta hiçbir tesis yoktur. Yapılacak çalışmalarla bölgenin bu potansiyeli de değerlendirilebilir.

Karadeniz bölgesi profesyonellere yönelik bazı rekreasyonel etkinliklere çok uygundur. Bunlardan yakın yıllarda gelişen kano-rafting en önemlisidir. Değirmendere, Pazarsuyu, Kocadere, Harşit, Turna suyu, Fırtına, Berta, Oltu gibi dereler bu spor için uygun ortamlar yaratmaktadır. 16-19 Haziran 1992 tarihinde

Çoruh Nehrinde düzenlenen Kano-rafting gösterisi oldukça ilgi çekmiştir. Karadeniz Bölgesine uygun yeni sporlardan biri çim kayağı'a dır. Yurdumuzda sadece Uludağ'da yapılan bu spor, Karadeniz dağlarının bazı kesimlerinde yapılabilir. Bunun için belirli merkezlerin tespit edilip, gösterilerin düzenlenmesi ve yurt dışında tanıtılması bölgenin turizmine canlılık getirecektir.

Türkiye'deki göllerin büyük bir bölümü Akdeniz ve Marmara Bölgesinde bulunur. Karadeniz Bölgesinin az sayıdaki gölü turizm için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bunlardan biri Amasya ilinin sınırları içinde bulunan Borabay Gölüdür. Vadinin tıkanmasıyla oluşan gölün etrafı çam, gürgen, kayın ağaçlarıyla çevrili olup göl kenarında dinlenme evleri vardır. Borabay gölüne, çam ormanları arasında Ankara ve İstanbul'a yakınlığı nedeniyle ülkemizin önemli hafta sonu tatil merkezlerinden biri olan Abant Gölünün ilave edilmesi gerekir. Bitki örtüsü, yaban hayatının zenginliği yanında manzaralarının güzelliğiyle Bolu'nun kuzeyinde Yedi Göller, Trabzon Uzungöl, Sera Gölü ve Tortum Gölü sayılabilecek diğer göllerdir.

Her ne kadar başlangıçta Karadeniz Bölgesinin deniz turizmine elverişli olmadığından bahsetsek de deniz suyu sıcaklıkları haziran ayından itibaren 20°C'nin üzerine çıkar, ağustos'ta en yüksek değerine ulaşır. Eylül ayında bu değerler civarında seyrederse de sonbahar yağışlarıyla birlikte deniz mevsimi sona erer. Buna rağmen yaklaşık 3 ay (haziran, temmuz, ağustos) denize girme imkanı vardır. Kıyının bazı kısımlarındaki kumsallar (İnkum, Kumluca, Abana, İnebolu, Karakum, Sarıkum) Ege ve Akdeniz Bölgelerindeki hatırlatır.

Karadeniz Bölgesinde tarihi değerlere de değinilmeden geçilmez. Özellikle çok sayıda yabancı turist'in ziyaret ettiği Sümela Manastırı, Hattuşaş (Boğazköy) ve Alacahöyük gibi Hitit İmparatorluğunun tapınak, saray, kale gibi çok sayıda eserini barındıran yerleşmeler; bölgenin her yerinde bulunan çeşitli dönemlere ait kaleler, kiliseler, köprüler, Osmanlı Devrinden kalan camiler, hanlar sayılabilecek tarihi eserlerin sadece birkaçıdır.

Dünyanın bazı bölgelerinde mağaralar her yıl binlerce kişi tarafından gezilir. Karadeniz Bölgesinin batı kesimi de bu bakımdan oldukça şanslıdır. Bir kısmı araştırılmış fakat çoğunun adı sadece kaynaklarda geçen çok sayıda mağara bulunur. Kızılelma, Gökçöy, Sofular, Çayırköy, Cumayanı gibi [6]. İçlerinde düzenlemeler yapılarak mağaralar turizme açılabilir.

Sonuç olarak görkemli dağları, yer yer denizle birleşen ormanları, pırıl pırıl dereleri, kaynakları, şirin kentleri, bölgeye özgü mimarisi, tarihi zenginlikleri, çok çeşitli sporları yapmaya elverişli fiziki özellikleriyle Karadeniz bölgesi aslında turizm açısından oldukça şanslıdır.

III-BÖLGENİN TÜRKİYE TURİZMİNDEKİ YERİ

Türkiye turizminde hızlı gelişme sürecinin başladığı 1983 yılından itibaren Marmara, Ege ve Akdeniz kıyılarında yaz mevsiminde görülen yığılmayı azaltmak ve turizm gelirlerini Türkiye'nin diğer bölgelerine yaymak için yoğun bir çaba harcanmaya başlanmış ve bu konuda özellikle Karadeniz bölgesi ön plana çıkartılmak istenmiştir. Ancak turizmle ilgili verilere bakıldığında bu durumun gerçekleşmediği açıkça anlaşılmaktadır.

a) Konaklama: 1990 yılında Türkiye'de konaklayan 7.493.453 kişiden 435.024'ü Karadeniz Bölgesini seçmiştir. Bölge, Marmara (2.635.603), Ege (1.544.412), Akdeniz (1.233.779), İç Anadolu (1.184.957) bölgelerinden sonra 5.sırada bulunuyordu. 1994 yılında Türkiye'de konaklayanların sayısı 8.420.163 kişiye yükselmiş, sıralama değişmemiş. Marmara bölgesi (2.907.114) birinci sırayı alırken Ege bölgesi (1.825.362), Akdeniz (1.720.923), İç Anadolu (1.090.294) onu takip etmiş, Karadeniz Bölgesi 510.090 kişiyle yine beşinci sırayı almıştır. 1994 yılında Türkiye'de konaklamaların %6 sı Karadeniz Bölgesine aittir. 1990 yılında %5.8 olan orana hemen hemen eşittir. Konaklamalarla ilgili Tablo 1 incelendiğinde 1991 yılından bu yana Karadeniz bölgesinde konaklamaların arttığı, ancak bu artışın önemli olmadığı görülmektedir.

Yıllar	Karadeniz Bölgesi	Türkiye
1990	435.024	7.493.453
1991	405.765	6.228.251
1992	477.388	7.821.122
1993	521.952	8.928.409
1994	510.090	8.420.163

Tablo-1: 1990-1994 Yılları Arasında Türkiye ve Karadeniz Bölgesinde Konaklama

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni, Turizm Bakanlığı [7]

1994 yılında Türkiye'deki konaklamalar 3.728.645'i yabancı, 4.691.518'i yerli, Karadeniz Bölgesinde 74.575'i yabancı 435.515'i yerli olarak gerçekleşmiştir. Bölgede konaklayanların %14.6'sı yabancıdır. Bu oran %44.3 olan Türkiye ortalaması ve yabancı konaklamaların yüksek olduğu Akdeniz (%51) ve Ege (%50)'ye göre oldukça düşüktür. Hele bu oranın 1990 yılında %28.7 oluşu ve gittikçe azalması daha da düşündürücüdür.

Konaklamaların bölge içindeki dağılımlarına gelince: 1994 yılı verilerine göre Bolu ili 199.871 konaklama ile ilk sırayı almaktadır. Onu 48.527 ile Samsun ve 42.366 ile Trabzon izlemektedir. Bu üç il Karadeniz Bölgesindeki konaklamaların yarısından fazlasını oluşturur (%57). Geriye kalan kısmı ise sırasıyla şu iller arasında dağılır. Ordu (33.724), Çorum (28.854), Giresun (27.138), Artvin (23.960), Zonguldak (20.968), Amasya (16.007), Rize (15.232), Tokat (15.184).

Kastamonu (13.930), Sinop (12.450), Bartın (9761), Çankırı (4474), Gümüşhane (2512).

Turizm Bakanlığı konaklama istatistiklerinde "Turistik İl" olarak ayrılan 16 ilin içinde Trabzon'un bulunmasına rağmen bölgede konaklama açısından 3.sırada gelmekte. Bolu ve Samsun ilk sıraları almaktadır. 1990 yılından itibaren Karadeniz illerinde konaklamayı gösteren Tablo 2 incelendiğinde Samsun, Tokat, Çankırı'nın genel olarak, 1993 yılındaki artışa rağmen Amasya'nın da 1994'te konaklama sayısının düştüğü, Çorum'un hemen hemen aynı kaldığı, onun dışındaki illerde ise artış olduğu görülmektedir.

İller	1990	1991	1992	1993	1994
Amasya	17.006	12.503	13.639	23.154	16.007
Artvin	21.277	34.962	36.894	24.106	23.960
Bolu	173.969	129.345	161.536	186.481	199.871
Çorum	27.982	19.744	25.352	29.437	28.854
Çankırı	4.659	4.186	4.082	3.845	4.474
Giresun	20.186	27.140	28.255	31.636	27.138
Gümüşhane	-	-	-	-	2.512
Kastamonu	2.477	1.831	8.923	11.583	13.930
Rize	6.534	10.382	9.200	16.618	15.232
Samsun	63.510	57.668	56.648	55.370	48.527
Sinop	8.473	9.570	12.086	12.034	12.450
Ordu	19.944	25.973	31.025	29.945	33.724
Tokat	16.205	19.469	19.608	19.296	15.184
Trabzon	35.089	34.547	47.597	48.119	42.366
Zonguldak	16.252	13.057	13.669	24.434	20.968
Bartın	6.120	22.631	9.956	9.739	9.761

Tablo-2: 1990-1994 Yılları Arasında Karadeniz bölgesinde illere göre Konaklamalar

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni, Turizm Bakanlığı[7]

1990 yılına göre Kastamonu %462'lik, Rize %133'lük, Ordu %69'luk artışla ilk üç sırayı almakta, diğerlerinin oranı ise %50'nin altında kalmaktadır. Artışların daha önce konaklamaların çok az olduğu illerde gerçekleşmesi bu illerin yavaş yavaş turizme katıldığını göstermektedir. Yerli ve yabancı oranlarının illere göre dağılışı oldukça farklıdır. 1994 verilerine göre Karadeniz illerinde en yüksek yabancı yüzdesi Artvin ilinde olup %32'dir. Onu %29 ile Trabzon ve %27 ile Rize takip eder. Geriye kalan illerin oranı ise %14.6 olan bölge ortalamasının oldukça altındadır. (Amasya %8, Sinop %7, Çorum %6, Ordu %5, Bartın, Giresun, Çankırı %4, Kastamonu, Tokat %2, Gümüşhane ve Zonguldak %1). En fazla konaklamanın bulunduğu Bolu ilinde %19 ve konaklama açısından ikinci sırada yer alan Samsun'da ise %4'tür.

Bartın 1991 yılında il olmuştur. 1990 ve 1991 yılı rakamları Zonguldak ilinden Bartın çıkartılarak elde edilmiştir.

1994 yılında Karadeniz bölgesinde konaklayan yabancıların milliyetlerine göre dağılışına bakıldığında ilk sırayı 26.674 kişi ile Fransızların aldığı görülür. B.D.T'den gelenler (19.131 kişi) ikinci sırada ve Almanlar (5103) üçüncü sırada bulunur. A.B.D. (2417), Benelux (2348), İtalya (2184), İngiltere (1797), S. Arabistan (1102) dan bölgeye gelenler ilk üçü takip ederler. 1990-94 yılları arasında bölgede konaklayan yabancılar içinde 1991 yılı hariç Fransızların hep ilk sırayı aldığı, onu daima Bağımsız Devletler Topluluğu'nun izlediği, üçüncü sırada Almanların yer aldığı görülür. Oysa 1994 yılında Türkiye'de en fazla konaklayan yabancılar Almanlar (773.726 kişi), Fransızlar (385.682) kişi), Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (367.912 kişi) gelenler olmak üzere sıralanmıştır[8].

Bölgede konaklayan yabancıardan Fransız ve Almanların en fazla Bolu ilini, B.D.T.'nden gelenlerin ise Rize ve Trabzon illerini tercih ettikleri görülmektedir.

b) Yatak Sayısı: Ülkemizde 1994 yılında işletme belgeli tesislerde yatak sayısının 265.136'ya yükseldiği görülmektedir (Tablo 3). Bunun %33.1'i (87.979) Akdeniz Bölgesinde, %30.8'i (81.765) Ege Bölgesinde, %22.3'ü (59.281) Marmara bölgesinde, %8'i (21.185) İç Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Geriye kalanın %2.6'sı (6958) Karadeniz, %1.6'sı (4330) Doğu Anadolu, %1.4'ü (3638) Güneydoğu Anadolu'da bulunmaktadır. İlk üç bölge Türkiye yatak sayısının %86.2'sini kapsamaktadır ve Karadeniz Bölgesinin payı ise önemsizdir. Ayrıca bölgenin 1990 yılından bu yana artış oranı da düşüktür. Yatak sayısı Ege Bölgesinde %73, Akdeniz Bölgesinde %66, Marmara'da %34'lük hatta Güneydoğu Anadolu %56, Doğu Anadolu %50, İç Anadolu %25'lik artış gösterirken, Karadeniz Bölgesi %19'luk artışla en son sırada yer almıştır. Ülkemizin kalkınma planlarında turizm öncelikli bölgelere girmediği için fazla yatırım yapılmayan Karadeniz Bölgesi turizmi geliştirmek için gösterilen tüm çabalara rağmen yatak sayısının artışında da tüm Türkiye'nin gerisinde kalmıştır.

Yıllar	Karadeniz Bölgesi	Türkiye
1990	5.799	171.882
1991	5.494	200.678
1992	5.892	219.940
1993	5.844	235.238
1994	6.958	265.137

Tablo 3 1990-1994 Yılları Arasında Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'de Yatak Sayısı Artışı

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni, Turizm Bakanlığı[7]

Yatak sayısının illere göre dağılışıma gelince: 2484 yatak ile Bolu bölgenin %36'sını tek başına elinde bulundurur. İkinci sırada Samsun (584 yatak) yer alırken onu 518 yatak ile Trabzon ili takip etmekte, bu üç il

bölgenin %52'ini (3586) barındırmakta, geri kalanları diğer illere dağılmış bulunmaktadır. Bolu ve Artvin dışında bölgenin yatak sayısının büyük kısmı merkez ilçelerde toplanmış bulunmaktadır. Bolu ilinde ise merkez ilçe ile birlikte Akçakoca, Düzce, Gerede, Mudurnu, Seben, Kırıbrıçık ilçelerine dağılmış bulunmaktadır. Artvin'de ise yatak sayısının %78'i Hopa ilçesindedir.

1990 yılından bu yana Sinop, Çankırı illerinde yatak sayısı değişmemiş, Giresun, Bolu ve Samsun'da azalmış, diğer illerde ise artış olmuştur. En fazla artış 1990 yılında yatak kapasitesi az olan iki ilimizde gerçekleşmiştir. Bunlar, Kastamonu (34'ten 171'e) ve Rize'dir (56'dan 188'e).

c) Geceleme: 1994 yılında Türkiye'de geceleme sayısı 25.812.490'a ulaşmıştır. Bu sayının %63'ünü yabancı geceklemeler, %37'sini yerli geceklemeler oluşturmaktadır. Karadeniz Bölgesinde ise 816.701 olarak gerçekleşen geceklemelerin %13'ünü yabancı geceklemeler oluşturur. Türkiye ortalamasına göre oldukça düşüktür. Bu durum Karadeniz Bölgesinin dış turizme açılmadığının açıkça belirtisidir.

Türkiye ve Karadeniz Bölgesinde geceklemelerin artışını göstermek için Tablo 4 yapılmıştır. Görüldüğü gibi son 5 yılda Türkiye'de geceklemeler %28, Karadeniz Bölgesinde %24 civarında artmıştır.

Yıllar	Karadeniz Bölgesi	Türkiye
1990	652.374	20.149.009
1991	700.244	17.710.447
1992	711.188	25.955.996
1993	752.243	26.760.988
1994	816.701	25.812.490

Tablo-4: 1990-1994 yılları Arasında Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'de Geceleme Sayısı

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni, Turizm Bakanlığı[7]

Türkiye ortalamasına göre düşük olan ve aynı sürede %50 artış gösteren Akdeniz Bölgesiyle mukayese edildiğinde bölgenin turizmden belirli bir pay alabilmesi için uzun bir zamana, daha çok çabaya ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır.

Yatak sayısına paralel olarak en fazla geceleme 366.820 ile Bolu'ya aittir. Onu Samsun (70.448) ve Trabzon (57.853) izler. Geceleme sayısının yüksek olduğu diğer iller; Ordu (49.337), Çorum (39.983), Artvin (38.530), Giresun (38.325), Zonguldak'tır (29.959). Bolu dışında bu iller paket turların geceleme merkezleridir. Çorum da Hitit İmparatorluğuna ait kalıntılar bakımından zengin olduğundan yabancılar için önemli bir durak yeridir. Dolayısıyla bölgedeki geceklemelerin büyük bir kısmı bu illerde bulunur. Ayrıca geceklemelerin yatak kapasitesiyle ilgili olarak illerin belirli ilçelerinde gerçekleştiği de ayrı bir konudur.

Artvin'in Hopa (%62,7), Bolu'nun Kırıbrıçık (%33), Ordu'nun merkez ilçesi (%58), Zonguldak'ın Safranbolu (%26) gibi.

Turizm gelirlerinin artmasında özellikle yabancı geceklemelerin önemi büyüktür. Karadeniz bölgesi illerinde gerçekleşen geceklemelerin hiç birinde yabancı oranı %63 olan Türkiye ortalamasına ulaşamaz. En yüksek değere sahip olan Rize'de %43, Artvin'de %35, Trabzon'da %32'ye ulaşan değerler diğer illerde %20'nin altına düşer. Hatta Kastamonu, tokat, Zonguldak illerinde sadece %2'dir.

Karadeniz bölgesindeki geceklemelerin milliyetlere göre dağılışıda Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelenler (33.054) birinci sırayı almakta, onları Fransızlar izlemekte (28.239) ve Almanlar (6913) üçüncü sırada bulunmaktadır. Buna göre bölgeye gelen yabancılar sıralamasında ikinci sırada bulunan Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelenlerin daha fazla geceleme yapması Fransızlara göre daha uzun süre bölgede kaldıklarını göstermektedir. A.B.D. (3591), Benelux (3092), İngiltere (2978), İtalya (2814) ve Japonya (2644) dan gelenler bölgede en fazla geceleme yapan diğer yabancılar oluşturur. 1990 yılında 27.368 olan Alman geceleme sayısı 1994'te 6913'e, Fransızlarında aynı sürede 66.388'den 28.235'e düştükleri görülmektedir. 1991 yılında Körfez savaşı Avrupa'daki turizm hareketlerini önemli ölçüde geriletmiş, bu krizden en fazla etkilenen ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Bir önceki yıla oranla azalan geceleme sayısı 1992 ve 1993 yılındaki artışa rağmen 1990'daki seviyesine ulaşamamıştır. Buna karşılık Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelenlerin geceleme sayısı 11.532'den 33.054'e yükselmiştir. 1988 yılında eski Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki Sarp sınır kapısının açılması küçük çaplı ticaret bu sayının artmasına sebep olmuştur. Yapılan araştırmada Fransız, Alman ve Japonların özellikle Bolu'yu tercih ettikleri, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelenlerinde Artvin, Trabzon, Rize'de geceleme yaptıkları görülür.

IV-ORTALAMA KALİŞ SÜRESİ

Ülkemizde turizm işletme belgeli tesislerde ortalama kalış süresi 1990 yılında 2.7'dir. bu sayı yabancılarda 3.4, yerlilerde ise 1.9 gündür. Ortalama kalış süresinin Türkiye ve Karadeniz bölgesinde 1990-1994 yılları arasında izlediği seyri gösteren Tablo 5'de görüldüğü gibi 1990 yılında Karadeniz bölgesinde konaklayanların ortalama kalış süresi 1.5 gün olup, yabancılarda 1.19'a düşer, yerlilerde ise 1.62'ye yükselir. 1994'e gelindiğinde Türkiye'de konaklayan kişilerin kalış süresi 3.1 yabancılarda 4.4'e

Karadeniz Bölgesi				Türkiye		
Yıllar	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
1990	1.19	1.62	1.50	3.4	1.9	2.7
1991	1.51	1.77	1.73	4.0	2.1	2.8
1992	1.28	1.55	1.49	4.5	2.2	3.3
1993	1.24	1.49	1.44	4.2	2.0	3.0
1994	1.41	1.63	1.60	4.4	2.0	3.1

Tablo-5: 1990-1994 Yılları Arasında Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'de Ortalama Kalış Süresi

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni. Turizm Bakanlığı[7]

Yükseldiği, yerlilerde 2.0 olduğu görülür. Karadeniz Bölgesinde ise 1990 yılından bu yana hemen hemen hiç değişmemiştir. Türkiye turizmde büyük payı olan Akdeniz Bölgesinde ortalama kalış 5.48'ü yükselir. Yabancılar 7.79'a ulaşır, yerlilerde 3.00 olarak gerçekleşir.

Karadeniz Bölgesinde değerlerin çok düşük olması turistlerin bir yerde belli bir süre konaklayarak tatil yapma yerine bölgeye bazı tarihi eserleri (Sümela Manastırı v.b. gibi) ve yeni yerleri görmek üzere gelmesinden kaynaklanır. Belirli bir güzergahın izlenmesi şeklinde gerçekleşen bu turizmden dolayı kalış süresi daha kısa olmaktadır. Bu güzergahların en önemlisi Samsun'dan başlayan Hopa'ya kadar devam eden Doğu Karadeniz turları ve çoğu kez bununla bağlantılı olarak Trabzon-Erzurum-Van (doğu Anadolu) turlarıdır[9].

Doluluk Oranı

Turizmde üzerinde durulması gereken konulardan biri de yatak üzerinden yıllık ortalama doluluk oranıdır. Bu konuyla ilgili olarak Tablo 6 yapılmıştır. Doluluk oranı 1994 yılında Karadeniz Bölgesinde 39.28, yabancılar 5.08 yerlilerde ise 34.20'dir. Aynı yıl Türkiye'de yabancılar 24.6, yerlilerde 14.5, toplam 39.1'dir.

Karadeniz Bölgesi				Türkiye		
Yıllar	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
1990	9.03	30.44	39.47	31.7	16.4	48.1
1991	5.80	33.88	39.68	20.6	17.0	37.6
1992	8.12	32.70	40.83	32.2	17.6	49.8
1993	7.39	33.69	41.08	29.3	16.6	45.9
1994	5.08	34.20	39.28	24.6	14.5	39.1

Tablo-6: 1990-1994 Yılları Arasında Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'de Doluluk Oranı

Kaynak: Konaklama İstatistikleri Bülteni. Turizm Bakanlığı[7]

Karadeniz bölgesinde yabancı doluluk oranının çok düşük olmasına (5/08) rağmen toplamı Türkiye ortalamasına hemen hemen eşittir. Aynı yıl doluluk oranı

en yüksek bölgemiz Akdeniz'e yabancı 31.94, yerli 11.47 ve toplam 43.41 olarak gerçekleşmiştir.

1990 yılıyla mukayese edildiğinde yabancı doluluk oranının azalmasına karşılık yerli oranında artış görülmüş, toplam hemen hemen değişmemiştir. Doluluk oranı turist sayısının ve kalış süresinin az olmasıyla ilgilidir. Karadeniz Bölgesi için her ikisi de geçerlidir.

V-BÖLGEYE GİRİŞ

1990-1994 yılları arasında Karadeniz Bölgesinden giriş yapan yabancıların hangi yolu tercih ettikleri Tablo 7'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre 1990 yılında bölgeye karayoluyla 135.646, denizyoluyla 2562 kişi girmiştir. Karayoluyla gelenler Artvin-Sarp kapısından, deniz yoluyla girenler ise Samsun, Trabzon, Zonguldak, Artvin (Hopa) ve Ordu'dan giriş yapmışlardır.

Yıllar	Karayolu	Denizyolu	Havayolu	Toplam
1990	135.646	2.562	-	138.208
1991	512.518	21.835	-	533.903
1992	781.616	37.769	6.194	825.579
1993	521.349	47.850	19.410	579.609
1994	316.954	63.530	32.049	412.583

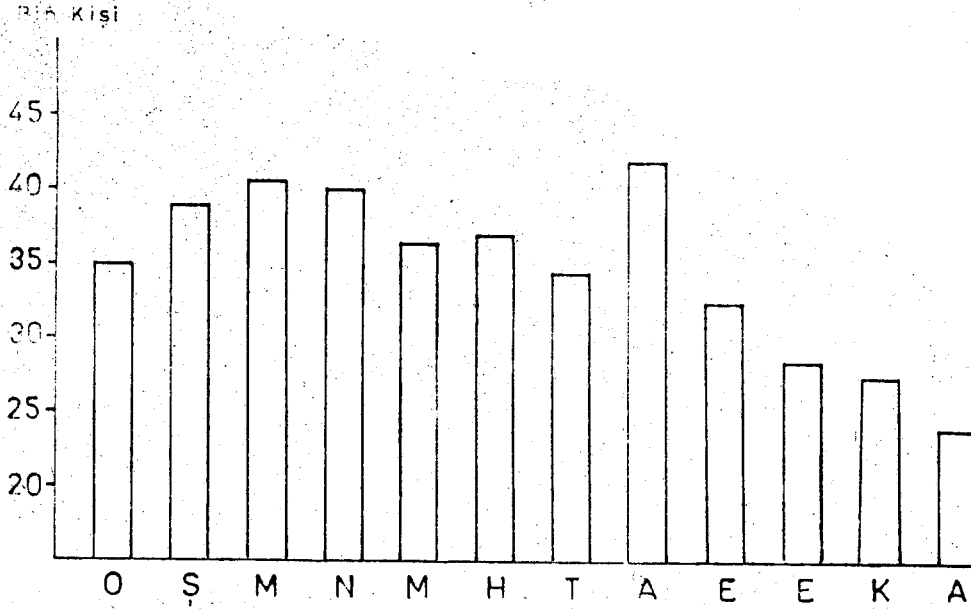
Tablo-7: 1990-1994 yılları Arasında bölgeye Giriş Yapan Yabancıların Taşıt Araçlarına Göre Dağılımı.

Kaynak: Turizm İstatistikleri Bülteni. Turizm Bakanlığı.

1992 yılından itibaren Trabzon hava limanından girişler başlamış ve 1994 yılında 32.049 kişi bu yolla Türkiye'ye girmiştir. 1994 yılında karayoluyla gelenlerin sayısının daha önceki yıllara göre azalarak 316.954'e düştüğü, buna karşılık Artvin (Hopa), Giresun, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon ve Zonguldak'tan deniz yoluyla giriş yapanların sayısının 63.530'a yükseldiği görülmektedir. Bu iller içinde özellikle 53.823 kişi ile Trabzon ilk sırayı almakta, onu 7807 kişiyle Samsun izlemektedir.

1994 yılında en fazla giriş Artvin iline aittir. Bu ilimizin Sarp sınır kapısından karayoluyla ve Hopa limanı aracılığıyla deniz yolundan toplam 316.963 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. İkinci sırada Trabzon yer alır. (Deniz yoluyla 53.823, hava yoluyla 32.049, toplam 85.872 kişi) onu 7807 kişiyle Samsun izler.

1994 yılında Karadeniz bölgesi içinde bulunan gümrük kapılarından Türkiye'ye gelen yabancıların aylara göre dağılımını gösteren Şekil 1'de girişlerin bütün seneye dağıldığı aylar ve mevsimler arasında çok büyük farkların olmadığı görülmektedir.

Şekil-1: 1994 yılında Karadeniz bölgesinden Giriş Yapan Yabancıların Aylara Göre Dağılışı.

Kaynak: Turizm İstatistikleri Bülteni, Turizm bakanlığı

Bu durum bölgeden giriş yapanların büyük bir kısmının Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi yaz mevsiminde gerçekleşen yaz turizmi yerine, bavul turizmi diye adlandırdığımız küçük ölçekli ticaretten kaynaklandığını göstermektedir.

VI-SONUÇ

Yukarıda kısaca değinildiği gibi Karadeniz Bölgesi zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Buna rağmen bölge, Türkiye'de son yıllarda gelişen turizmden yeterli payı alamamaktadır.

Yapılan araştırmalarda yatak kapasitesi az, konaklama ve geceleme sayısı düşük, ortalama kalış süresinin kısa olduğu görülmektedir. Bu durum turist sayısının az ve kalış süresinin kısıllığından kaynaklanmaktadır. Sadece doluluk oranı Türkiye ortalamasına yakındır. Konaklamada özellikle yabancı sayısının azlığı bölgenin yabancı turizme açılmadığını göstermektedir. Son beş yılda bölgeye gelen yabancıların büyük çoğunluğunun Bağımsız devletler Topluluğu'ndan gelenlerin oluşturması ve bunların büyük bir kısmının amacının farklı olup, harcamalarının az olması, bölgenin turizm gelirinin düşük olmasına sebep olmaktadır. Çevre sorunlarına karşı duyarlılığı artmış gelişmiş ülkelerin insanları, kıyıları betonlaşmış, kumsalları kirli tatil yöreleri yerine çevreyi koruyan ülke ve yörelere yönelmişlerdir. Bu durum turizmin kitlesel karakterden uzaklaşıp bireysel bir nitelik kazandığını göstermekte ve çevreye duyarlı "Yeşil Turizm" olgusu gündeme gelmektedir. Doğa turizmi, ekoturizm, yumuşak turizm gibi çeşitli adlarla anılan bu turizmde Karadeniz Bölgesi önemli bir potansiyel olarak karşımıza çıkmaktadır[10].

O halde Ege ve Akdeniz Bölgesinde olduğu gibi, kıyı turizmi yerine bu bölgeye uygun farklı bir turizmin geliştirilmesi gerekmektedir.

1-Deniz suyu sıcaklığı, güneşli gün sayısı ve yararlanma mevsiminin kısıllığı bakımından bölge olumsuz özellikler taşımaktadır. Türk turizminin bugüne kadar önem verdiği kum-deniz-güneşe dayalı kitle turizmi Karadeniz bölgesi için geçerli değildir. Bu yüzden gençlik, dağ, nehir, yayla, sağlık, kış turizmi gibi bölge için yeni turizm türleri ve bunlara bağlı yeni turizm merkezlerinin devreye sokulması gerekmektedir.

2-Bölgede tek bir turizm çeşidi değil, yayla turizmiyle birlikte av turizmi, sağlık turizmi ve klimatizm, kış turizmiyle birlikte av turizmi gibi ikisi bir arada koordineli bir turizm paketinin geliştirilmesi olumlu sonuç verecektir.

3-Turizmde kısa sürede erişebilirlik önemlidir. Bu yüzden hava yolu işletmesinin büyük önemi vardır. Bölgede sınırlı sayıda hava limanı bulunması ve bunların yabancı ülkelerle bağlantısının olmayışı bölge turizmini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu duruma vakit geçirmeden çözüm bulunmalıdır.

4-Şu anda gelen turist sayısına göre yeterli olan yatak kapasitesinin artırılması yerine dış turizme açılma yolları üzerinde durulmalı ve tanıtımı yapılarak yeni pazarlar bulunmalıdır. Zaten düşük olan yabancı oranının son yıllarda daha da azalması bölge için ciddi bir sorundur.

5-Bölgenin yatak kapasitesi mutlaka artırılmak istenirse beş yıldızlı oteller yerine geleneksel ahşap

101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 9